

A digitalizálás rövid története a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában

Különleges, ha nem is egyedi helyzetben létezik a Nagykönyvtár. Egyházi fenntartású intézményként korán elérik a megszorítások, ugyanakkor valamelyest védelmet élvez a hozzá szorosan kapcsolódó (és bevételével a könyvtárat részben eltartó) múzeum és a szervezeti egységként fölötté álló Református Kollégium árnyékában. Magyarország legnagyobb egyházi jellegű könyvgyűjteményeként 560 ezer dokumentummal büszkélkedhet. 146 ősnymtatvány, több mint 1600 RMK, 2500 antiqua és 1850 előtt nyomtatott kötetek tízezres nagyságrendben alkotják azt a forrásbázist, amelyből az elektronikus feldolgozás során válogathatunk.

Az első ilyen jellegű munka, amelyben a munkatársak részt vettek, a Debreceni Egyetem Könyvtárával közösen zajlott egy NKÖM-pályázat (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) nyomán 2001-ben, célja pedig az 1861 és 1867 között megjelent, helytörténeti jelentőségű Hortobágy folyóirat közzététele volt. Ez ma is hozzáférhető az „Észak-tiszántúli folyóiratok adatbázisa” menüpont alatt a <http://fulltext.lib.unideb.hu/journals/bin/tibi.cgi?fi=hort> címen, az egyetemi szerveren. Az előnye ennek a közös projektnek az volt, hogy a korábban semmiféle ilyen jellegű tapasztalattal nem rendelkező kollégák jártasságot szereztek a szkennelésben és a képszerkesztésben (én ekkor még mint egyetemi hallgató „mindössze” a MEK oldalait gazdagítottam).

Ahhoz azonban, hogy elindíthassuk saját digitális gyűjteményünket, igen jelentős beruházásokra volt szükség, amelyekhez az IHM „24. óra – Kulturális kincsek digitalizálása” pályázatából teremtettük elő az anyagi feltételeket 2003 és 2004 folyamán. Korszerűsíteni kellett a könyvtár helyi hálózatát, új szerveret beszerezni, amelyen a majdan elkészült anyagokat tároljuk biztonságos körülmények között. A meglévő Pentium 2-es számítógépek alkalmatlanok voltak a nagyfelbontású képekkel kapcsolatos munkálatokra, ezért az akkorra már elérhető Pentium 4-es konfigurációkat is vásároltunk. Ezek leg-

erősebbike lett a digitalizálási munka lelke, amelyhez egy A3-as lapszkennert csatlakoztatunk. A nagyobb mennyiségű (7-800 dokumentumnyi) kép- és szövegfeldolgozáshoz Adobe Photoshop képszerkesztő, Recognita Omnipage 14 Pro karakterfelismerő és Nero CD/DVD-író programokat telepítettünk. A hardveres-szoftveres tesztelést követően láttunk neki a tényleges feladat elvégzésének: Weszprémi István históriás kolligátuma interneten történő közzétételének. A <http://digit.drk.hu/> címen a „Gyűjtemények”, majd a „Régi magyar könyvek” menüpontokat felkeresve izgalmas képet kapunk a kötetről: az egybekötött tizenhárom műből tizenegy régi magyar nyomtatvány, melyből nyolc unikum. Valamennyi kiadás Debrecenben született a városi nyomda sajtói alatt, szerzői között Batizi András, Ilosvai Selymes Péter és Bornemisza Miklós is feltűnik, tartalmukat tekintve bibliai, illetve széphistóriák. A gyűjteményt két becses kézirat zárja.

A feldolgozás három szinten zajlott: mivel régi nyomtatványokat akartunk szolgáltatni, érdeemesnek láttuk az eredeti dokumentumokat megközelítő minőségű hasonmás formában megmutatni. Emellett, mivel a régi öntött ólombetűk lenyomataival nem boldogult a karakterfelismerő program, betűhíven begépeztük a szöveget, majd a filológiai munkában is járatos kollégák útmutatásával elvégeztük a szövegek modernizált átírását. Utolsó lépésként az akkor kialakított honlapra feltöltöttük a tartalmat: vagyis a kész képeket és szövegeket a megfelelő kísérő és ismertető írásokkal. A honlap kialakításához külső segítséget vettünk igénybe. Mind a mai napig ebbe az akkor felépített struktúrába töltjük fel az újabb dokumentumokat, az akkor kialakított koncepció kisebb fejlesztésekkel kiegészítve ma is bármelyik általunk feldolgozott szöveget befogadja. Ez a szerkezet igazodik az intézmény által őrzött dokumentumok csoportjaihoz, kirajzolva a legértékesebb kincsek nyomvonalait. Részletes ismertetésétől itt eltekintek, a honlapot felkeresve a „Gyűjtemények” címszónál bárki megismerheti.

2004 végén ismét egy pályázat nyomán készítettük el második önálló munkánkat, az Órváros Debrecen Közalapítvány felhívására a kollégium alapításának 450 éves jubileumára 1988-ban kiadott, *A Debreceni Református Kollégium története* című vaskos kötet digitalizálását. Egy romlott állapotú kötetet szétszedve, a szöveget

ötvenoldalas egységekre osztva a lapokat egyesével, képként beszkenneztük, majd a karakterfelismerő program segítségével megkaptuk a szövegszerkesztővel is jól kezelhető Word-dokumentumokat. Ezeket egymás között felosztva az eredeti szöveg alapján korrektúráztuk, majd többszöri ellenőrzés után végezetül ismét összeraktuk. A munkamegosztással jó ütemben tudunk haladni, emlékeim szerint a 840 oldalas kötet gyakorlatilag betűről betűre folyó digitalizálásával nem sokkal több mint egy hónap alatt elkészültünk (a napi munka mellett egyszerre 4-5 fővel dolgoztunk). Ez a dokumentum is megtalálható a <http://digit.drk.hu> honlapon a „Gyűjtemények”, valamint az „Egyháztörténet, helytörténet” menüpontok alatt. Ekkor a honlap szerkezetébe beépítettünk egy keresőmotort is, amely a szöveg bármely szavára képes találatot mutatni. Ezzel igyekeztünk a kutatók munkáját előmozdítani, mert bár jól használható névmutatót csatoltak a szerkesztők a kötet eredeti nyomtatott formájához, a teljes szövegű keresés eredményességével mégsem vetekedhet. A szöveg könyvtártörténettel foglalkozó részét a Magyar Elektronikus Könyvtár is átvette.

Elektronikus könyvtárunk harmadik darabja az Egyházi Könyvtárak Egyesülése digitalizálási terveivel kapcsolódik: a tagkönyvtárak közül akik tehetők, felvállalták valamilyen teológiai vagy egyház-, esetleg könyvtártörténeti mű átültetését. Mivel Zoványi Jenő *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikona* megjelenése óta hiánypótló vállalkozás a protestáns lelkészek, tanárok, írók életrajzának összegyűjtésére és bemutatására, erre a kötetre esett a választásunk. A munkafolyamat itt is az előbbihez hasonló módszerrel folyt: a szöveg felosztása, szkennelése, felismertetése, korrektúrája és ellenőrzése után megkaptuk a feltölthető dokumentumot. Némi bonyodalmat jelentett a lexikon kéthasáros szerkezete, valamint a szövegben eredetileg utalásra és rövidítésre használt karakterek tükrözése, ezekkel ugyanis a Microsoft Word szövegszerkesztő nehézkesen tudott csak bánni. Változtattunk a honlapon is a korábbiakhoz képest: kézikönyvről lévén szó címszavanként is kereshetővé tettük a szövegeket. Az ábécé rendjében haladó címszavakra kattintva érheti el az olvasó a mögöttük rejlő szöveget, pdf-formátumban pedig letöltheti és off-line módban is használhatja a dokumentumot.

Negyedikként a sorban Csokonai Vitéz Mihály halálának kétszázadik évfordulójára, 2005-ben készült el egy kisebb terjedelmű munka: Beregszászi Pál *Csokonai Vitéz Mihály síremléke*. A ma is látható obeliszk alakú síremlék felállításának történetén kívül érdekes várostörténeti adatokkal is bír a kötet, melynek digitalizálása a korábban bemutatott módszer szerint zajlott. A karakterfelismerésnél némi bonyodalmat itt is okoztak az 1860-ban kiadott könyvecske betűi. A honlapon oldalakra bontva, valamint PDF-ben, azaz letölthető változatban is elérhető a munka.

A gyűjtemény ötödik darabja ismét a Debreceni Egyetemhez kapcsolódik. A Régi Magyar Irodalom Tanszék oktatói és PHD-hallgatói alkotják a Nagykönyvtár kutatóinak törzsgárdáját, így szinte napi kapcsolatban állunk velük. 2006 végén felmerült az igény, hogy az oktatásban jól tudnák hasznosítani Medgyesi Pál *Doce nos orare quin et praedicare* című 1650-ben Bátfán kiadott munkáját. Ebben az esetben az időközben bekövetkező megszorítások és elbocsátások hatására már nem tudtuk vállalni, hogy a korabeli szöveget betűhíven feldolgozva közöljük a világhálón, mindössze a kötet lapjainak szkennelt képéből készített letölthető PDF-dokumentumot töltöttük fel a „Régi magyar könyvek” menüpontba. Ezt is ugyanúgy használhatják az érdeklődők, mintha csak az eredeti könyvet lapoznák fel, a megfelelően nagy (600 DPI) felbontás a legalaposabb filológiai munkára is alkalmassá teszi a szöveget.

Az elektronikus gyűjtemény legfrissebb darabja nem a Nagykönyvtár munkája, mindössze a tárhelyet biztosítottuk a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtára számára. 2007 elején *Gurbán Sándor* digitalizálta Szenci Molnár Albert *Psalterium Ungaricum* és *Kis catechismus* című 1607-es herborni kiadását. Ebben az esetben, mivel faksimile kiadásra készítették elő a kötetet, szintén jó minőségű szkennelt képekről van szó, amelyek használat közben egyesével jelennek meg a honlapon, a „Régi magyar könyvek” címszó alatt.

Elektronikus könyvtárunk egyéb, jelenleg „érdemi” tartalommal nem rendelkező részét (ősnymtatványok, kódexek – reméljük, egyszer ilyen kincseket is közzétehetünk majd) ízelítőnek szánt képekkel tettük színesebbé.

A digitalizálás a továbbiakban – ahogy az előbb felsorolt művek esetében is látszik – erő-

sen függ a pályázatoktól. Az évfordulók, egyes közérdeklődésre számot tartó események mindig jó alkalmat szolgáltatnak az ilyen jellegű munkára, sajnos azonban a napi feladatok mellett a következő években úgy tűnik, hogy nem marad idő további dokumentumok elektronikus közlésére. Ez több szempontból is káros. Elsősorban a régi dokumentumok állapota miatt, amely a minimális szintet meg sem közelítő restaurálási-köttetési lehetőségek, illetve alkalmanként megfelelő tárolóeszközök hiánya miatt fokozatosan romló tendenciát mutat. Másodsorban, mivel a digitalizálás korszakát éljük, sorra nyílnak az ilyen jellegű gyűjtemények, amelyek mögött külföldön a

nálunk jobb helyzetben lévő jóléti állam (Franciaország) vagy tőkeerős gazdasági szervezetek (Google) állnak. Ha kimondatlanul is, de egyfajta verseny bontakozott ki, ki tud több, minőségi és értékes digitalizált dokumentumot felmutatni a saját nemzetének, nemzetiségének, felekezetének vagy helyi közösségének köréből. Ma még megjósolhatatlan, milyen következménye lehet annak, hogy milyen szinten használjuk ki a lehetőségünkre álló technikát kulturális örökségünk megőrzésére. Harmadsorban a 2000-tól 2005-ig tartó periódus során beszerzett hardver- és szoftvereszközök jelentős értékvesztésen estek át, használhatóságuk hónapról hónapra csökken. A képszerkesztésre és karakterfelismertetésre most még alkalmas pc-k néhány év múlva már csak technikátörténeti érdekességek lesznek, ezért most kellene kihasználni a kapacitásukat. Üzleti vállalkozások esetében nehezen lenne elképzelhető, hogy a nagy vesződséggel és drágán beszerzett munkaeszközök parlagon heverjenek, sajnos a nonprofit szféra, úgy látszik, nem ennyire veszteségérzékeny. Végezetül pedig a többnyire saját erőből megszerzett, gyakorlaton alapuló tapasztalat pénzben ki nem fejezhető tőkéje is devalválódik az idő múlásával.

Reméljük, hogy az a húszmilliárd forintos támogatás, amit Hiller István oktatási és kulturális miniszter ígért a könyvtáraknak alig néhány hónapja uniós forrásokból, nem marad csupán ígéret.

Igaz, ennek az összegnek „csupán” a negyede jutna digitalizálással kapcsolatos programok finanszírozására a következő öt évben.

Oláh Róbert

Felhasznált irodalom:

Davenport, Thomas H.: Tudásmenedzsment. Budapest, Kossuth. 2001. 195 p.

Horváth Zoltánné: Közös katalógus, forrás-megosztás, szolgáltatási integráció, virtuális közös katalógus az OLIB termékcsalád vonzáskörében. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 51. évf. 2004. 6. sz. 223–233. p.

Kukába a cetlikkel! [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: http://keresomarketing.blogter.hu/?post_id=47599 A letöltés ideje: 2007. 08. 06.

Mi a tudás? ! [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: http://haloszovo.blogter.hu/?post_id=8199 A letöltés ideje: 2007. 08. 06.

Erotikus kiállítás az OSZK-ban

Az obszcén és pornográf műveket is magában foglaló XVIII. századi francia irodalmi alkotásokat mutatja be az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Veszedelmes olvasmányok című tárlata, amely szeptember 15-én nyílik és december 16-áig látogatható.

Az Erotikus illusztrációk a XVIII. századi francia irodalomban alcímű kiállítás célja egy olyan, a korszakot meghatározó és egész Európára ható francia művelődéstörténeti jelenség bemutatása, amely a magyar közönség előtt szinte teljesen ismeretlen, mivel az erkölcsi aggodalom szinte teljesen kiszorította a köztudatból.

Ez az erkölcsi rosszallás és esztétikai elutasítás határozta meg a kiállításon szereplő művekhez való viszonyt, de a tilalom ellenére ezek a könyvek hozzátartoztak a korabeli haladó szellemiségű olvasók műveltségéhez, több főúri könyvtár tartalmazott erotikus gyűjteményt is.

A gáláns, pikáns, Magyarországon leginkább rokokóként ismert műtárgyak sokszínűsége lehetőséget ad arra, hogy a látogatók megismerjék a francia kultúra nagy korszakának, a felvilágosodás időszakának egy másik oldalát.

Mivel Magyarországon kevés illusztrált erotikus könyv maradt fenn, csupán néhányat lehet bemutatni az OSZK, az Egyetemi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, valamint a Magyar Országos Levéltár gyűjteményéből.

Számos érdekes könyv érkezik ugyanakkor Európa legnagyobb erotikus gyűjteménnyel rendelkező intézményeiből: a francia és az osztrák nemzeti könyvtárból, egy aradi intézményből, valamint Tony Fekete magángyűjtő műtárgyai közül.

A kiállítást a Szépművészeti Múzeum által kölcsönzött metszetek és az Iparművészeti Múzeum korabeli műtárgyai gazdagítják.